

Maarit Hytönen
(toim.)

MINÄ USKON?

Jumala-usko 2010-luvulla

Synodaalikirja 2010

Kirkon tutkimuskeskuksen julkaisuja 110

Kirkon tutkimuskeskus

Tampere

mistavan mallit ilman käskymuotoa (kieliopillisessa mielessä). Näihin malleihin kuulija voi yhtyä tai ottaa niihin etäisyyttä. Kuvassa kaikilla voi olla tehtävä ja olemassaololla merkitys, joka voi innostaa tarttumaan arkiseen elämään uudella tavalla.

* * *

Tämän artikkelin alkukertomuksen mies todistaa löytäneensä uuden todellisuuden. Hän kohtasi sanoja, jotka koskettivat häntä; sanoja, jotka kykenivät tavoittamaan sellaisia ulottuvuuksia, joita aikamme teknokraattinen ja arkinen kieli eivät tavoita. Runollisen kuvakielen kautta hän näki jotain ihmisenä olemisen mysteeristä. Mutta samalla hänelle avautui tätä laajempi näkökulma, nimittäin kuva Jumalasta, joka kulkee hänen kanssaan jopa kuoleman varjon laaksossa. Tämä Jumala osoittaa olevansa valmis ottamaan osaa miehen harhaileviin ajatuksiin, tunteisiin ja elämän moniselitteisyyteen. Läsäoleva Jumala herättää luottamusta ja kutsuu vuoropuheluun. Mies aavistaa uuden mahdollisen maailman, jossa toivo ja elämänrohkeus voivat kantaa epävarmuudesta huolimatta. Saarnaaja oli kuunnellut sekä olemassaolon realiteetteja että evankeliumin Jumalaa ja avasi vuoropuhelun näiden välille.

Tältä tulkinta voi näyttää *yhden* esimerkin pohjalta. Pyhän Hengen uutta luovan toiminnan ja luovan kielen mahdollisuuksien välinen raja ei alistu inhimilliselle arvioinnille. Artikkelini tarkoitus ei ole tarjota tyhjentävää vastausta siihen, mitä tulkinta saattaa merkitä saarnaajille monikasvoisessa kirkossa, mutta toivon, että se voi innostaa jatkamaan pohdintaa.

Jaana Hallamaa

USKONTUNNUSTUKSEN ETIIKASTA SYNNINTUNNUSTUKSEN ETIIKKAAN

Minun on vaikea nähdä, mitä tapahtuu, enkä aina kuule, mitä sanotaan. Ihmisiä on paljon, tuhatmäärin. Kun välillä nousen varpaileni, voin erottaa, että alhaalla, Senaatintorillakin on väkeä. Tuomiokirkon portaat ovat täynnä, samoin ylhäällä kirkon edessä leviävä tasanne, jolla seison. Onnistun vähitellen hivuttautumaan lähelle portaiden yläpäättä, josta voin ajoittain katsella torille pystytettyä katosta ja sille rakennettua alttaria. Katoksen alla laulavan kanttorikuoron ääni on vahvistettu, mutta myös ympärilläni kaikki osallistuvat voimalla veisuuseen, jota ohi ajavien raitiovaunujen kirkkunta ajoittain säestää. Havaitsen lokkien liittävän juhkakansan yllä ja Eteläsatamaan saapuneiden matkustajalauttojen tyhjentävän lastinsa kevätkoleaan kaupunkiin.

Tällä samalla torilla suomalaiset ovat autonomian ajasta alkaen kokoontuneet erilaisiin tapahtumiin. Poliittiset kulkueet ja mielenosoitukset ovat päätyneet tänne, maakuntien edustajat ovat esitelleet tuotteitaan, viihdetaiteilijat ovat järjestäneet konsertteja, on ollut performansseja ja jääveistoskilpailuja, kirkon portailla on lumilautailtu, ja niille kerääntyään vuosi vuoden jälkeen nauttimaan kevätauringon ensi säteistä ja viimeisten lämpimien syyspäivien loistosta. Nyt, helatorstaina 2009, Senaatintori on jumalanpalveluskäytössä, Helsingin hiippakunnan 50-vuotisjuhlamessun areenana. Toistasataa vuotta tuomiokirkon edusta on palvellut suomalaisten kokoontumistilana enimmäkseen poliittisia, kulttuurisia ja taloudellisia tarkoituksia toteuttaen, mutta tänään tori on seurakunnan. Jumalanpalvelusta ei ole suljettu kirkkoon, vaan se on tullut ulos kaupunkiin, ihmisten keskelle.

Kirkkotila olisi taatusti rauhallisempi paikka messulle. Voisi keskittyä rukouksiin ja saarnan sanomaan. Nyt huomio kiinnittyy kaikenlaiseen ympärillä tapahtuvaan, ääniin ja liikkeeseen. Välillä on vaihdettava paikkaa ja verryteltävä, jotta kylmä ei saisi otetta. Levottomuuteni keskelle tunkeutuu kuitenkin taju siitä, että juuri

Yhteys Jumalaan on särkynyt, elannon hankkiminen on työlästä ja ruumiin vaivat ankarat. Raamatussa paratiisista karkottamista seuraa veljesmurha: luonnonvoimista, ruumiillisesta hauraudesta ja sairauksista koituvan pahan lisäksi ihmisen kirouksena on moraalinen, ihmisen tekojen aiheuttama paha.

Kun lankeemuskertomusta luetaan kuvauksena ihmisen osasta, se asettaa etiikan yksittäisiä tekoja laajempaan kontekstiin. Moraalin ongelma ei ole vain, kuinka erottaa toisistaan hyvä ja paha, tai tietää, miten olisi toimittava. Langenneessa maailmassa turmelus näyttää ulottuvan ihmisen vallassa olevien asioiden tuolle puolen. Vaikka tavoittelisimme hyvää ja toimisimme kiitettävien vaikuttimien ohjaamana, emme silti voi taata, että teostamme seuraa mitään lähimmäisen kannalta hyvää. Asiat voivat mennä vikaan lukemattomilla tavoilla. Moraali ei näytä saavan sitä paikkaa, mikä sille kuuluu silloinkaan, kun tavoiteltu hyvä toteutuu, koska langenneessa maailmassa hyvän tekemisen ja onnellisuuden välinen yhteys on murtunut. Usein juuri röyhkeät ja häikäilemättömät pahantekijät menestyvät, kun taas hyväntekijät jäävät ilman tunnustusta ja palkintoa toiminnastaan. Valhe ja vääritys iloitsevat totuuden ja oikeuden murehtiessa.

Kristillistä etiikkaa ei voida tarkastella pelkästään ihannemaa- ilman ohjeistona, vaan sen pitää olla sovitettavissa myös reaali- maailman ehtoihin. Toisistaan poikkeavat kristillisen etiikan mallit osoittavat, että historian kuluessa on esitetty erilaisia tulkintoja siitä, miten lankeemus on vaikuttanut todellisuuteen ja ihmiseen.

Ensimmäisen uskonkappaleen etiikka

Karl Marxin paljon lainatun käsityksen mukaan uskonto on kansan oopiumia, huumetta, jonka avulla köyhälistö saadaan nurkumatta kestämaan vallitsevan todellisuuden karmaisevat ehdot mutta myös olemaan huomaamatta kurjuuden todellista syytä ja aiheut- taja. Marxin uskontokritiikin mukaan kirkko ja sen papisto ovat liittoutuneet kapitalismin kanssa, ja uskontoa käytetään turrutta- vana kipulääkkeenä, jotta kurjalisto ei vaatisi sille kuuluvia oikeuksia vaan suuntautuisi odottamaan varsinaisen, kuoleman jälkeen koittavan elämän alkamista. Siirtämällä hyvän elämän mahdollisuuden tuonpuoleiseen suurpääoma pyrkii johtamaan

työväenluokan harhaan. Samalla se estää riistämäänsä ihmisiä näke- mäst, että hyvän elämän saavuttaakseen ei suinkaan tarvitse ensin kuolla. Parempi elämä ei ole uskovaisille varattu etuoikeus, joka toteutuu taivaassa, vaan jokainen voi elää hyvin jo maan päällä, kunhan olosuhteita muutetaan. Yhteiskunnallisen muutoksen aikaansaaminen edellyttää kuitenkin, että sorron ikeessä elävät tiedostavat oman tilanteensa ja ryhtyvät poliittisiksi toimijoiksi. Itsestään tietoiseksi tulevan työväenluokan vapautumisen kannalta on keskeistä päästä eroon uskonnosta ja sen valheellisista lupauk- sista.

Marxia on totuttu pitämään kristinuskon vihollisena ja hänen uskontoa koskevaa analyysia liioiteltuna. Hän on kuitenkin vertauksellaan uskonnosta proletariaatin huumausaineena tavoit- tanut keskeisen, luomisen hyvyttä koskevan teologisen kysy- myksen. Kristinuskon historian kuluessa ei ole ollut kovinkaan harvinaista opettaa, että maallinen vaelluksemme on vain pakol- linen kärsimys ennen todellisen, tuonpuoleisen elämän alkamista. Elämä on tämän näkemyksen mukaan suoritus, jonka voi kestää turvautumalla toivoon selvitä pelastettujen joukkoon ja siten välttää tässä elämässä alkaneen kurjuuden ikuinen jatkuminen moninkertaisena helvetissä.

Uskontunnustuksen ensimmäisen uskonkappaleen perinteinen tulkinta antaa aivan toisenlaisen kuvan todellisuuden luonteesta kuin Marxin oopiumuskonto. Ensimmäisessä uskonkappaleessa tunnustetaan Jumalan kaikkivaltius ja hyvyys ja ylistetään niiden ilmenemistä luomakunnassa. Lankeemuksen jälkeen ihmistä kohtaava moraalinen vaatimuskin viittaa luomisen alkuperäiseen hyvyyteen, jossa luotu heijastaa olemisessaan ja toiminnassaan Luojaansa ja Luojan hyvyttä, totuutta ja kauneutta. Tätä ajattelutapaa ovat historiallisesti edustaneet sekä roomalaiskatolinen *luon- nollisen moraalilain teoria* että luterilainen *lahjoittavan rakkauden malli*.

Teologiset ideat eivät ole toisistaan irrallaan. Yhden opin- kohdan painottaminen vaikuttaa myös siihen, kuinka muut teolo- giset käsitykset on muotoiltava. Jos korostetaan maailman pahuutta, joudutaan samalla joko vähättelemään Jumalan luomis- työn hyvyttä tai kieltämään Jumalan valtasuuruus. Jos maailma nähdään ennen muuta synnin läpeensä turmelemana helvetin

esikartanona, joudutaan kieltämään ensimmäinen uskonkappale tunnustuksena Jumalan hyvyydestä ja kaikkivaltiudesta. Sen korvaa käsitys, että synnin ja turmiovaltojen mahti on suurempi kuin Jumala. Silloin tämä elämä ei enää ole lahja vaan kestävä taakka ja parhaimmillaankin pelkkä koettelemus tai Jumalan asettama, uskon lujuttava ja ihmisen kuuliaisuutta mittaava testi.

Maailman pahuuden korostamisesta seuraa edelleen, että todellisuutta ei kannata eikä voi muuttaa. Kristitty ei voi myöskään yrittää edistää yhteiskunnallista oikeudenmukaisuutta, ei parantaa lähimmäisen asemaa eikä varjella luomakuntaa, koska se olisi voimien suuntaamista väärin, pois ihmisen varsinaisesta päämäärästä. Tällaisen uskonkäsityksen yhteydessä moraalin tähtäyspiste ei enää ole lähimmäisen palveleminen vaan uskovan oma hyvä: toimintaa eivät ohjaa lähimmäisen tarpeet vaan kuoleman tuolle puolen sijoitettu iankaikkinen päämäärä.

Jos maailma on paha eikä ole muutettavissa, onko pääteltävä, että Jumala on hylännyt sen saatanan haltuun? Teologiset ratkaisut, jotka korostavat maailman turmeltuneisuutta, tulevat samastaneeksi Jumalan uutta luovan voiman ja tuhoamisen: Jumala ei voi parantaa ja eheyttää luomistyötään vaan ainoastaan hävittää sen kokonaan ja vasta sen jälkeen luoda jotain uutta ja hyvää, joka voi toteutua vain kuoleman rajan tuolla puolen. Tällaista käsitystä on vaikea sovittaa yhteen sen kanssa, mitä *Luther* opettaa Jumalasta. Jumala laskeutuu alas ja rakastaa sitä, mikä ei ole mitään, mikä on heikkoa ja huonoa, turmeltunutta ja pahaa. Juuri ei-mihinkään, tyhjään ja turmeltuneeseen kohdistuva rakkaus paljastaa, kuka ja millainen Jumala on.

Jumala, joka tunnustetaan ensimmäisessä uskonkappaleessa, on kaiken elämän lähde ja päämäärä. Etiikan näkökulmasta ongelmana on se, että *ensimmäinen uskonkappale kuvaa todellisuutta, jossa moraalilla ei ole paikkaa*. Jumala on itse Hyvyys, joka ei tarvitse moraalisaantöjä. Luomisen hyvyyden tunnustaminen ei vielä riitä moraalien muotoilemiseen. Koska emme elä turmeltumattomassa maailmassa, tarvitaan jokin käsitys synnin vaikutuksesta ja sen voittamisesta. Ensimmäinen uskonkappale voi olla etiikan lähtökohta, mutta se ei riitä moraalien sisällöksi.

Toisen uskonkappaleen etiikat

Toisessa uskonkappaleessa käsitellään sitä, kuinka Jumala lähestyy ihmistä tulemalla lihaksi, kärsimällä ja kuolemalla. Siinä puhutaan Kristuksen ylösnousemuksesta, korottamisesta ja aikojen lopussa toteutuvasta tuomiosta. Monia toisistaan poikkeavia eettisiä kokonaisratkaisuja voidaan luokitella toisen uskonkappaleen etiikoiksi. Inkarnaatio tapahtuu ihmisten pelastuksen tähden, ja pelastusta tarvitaan synnistä ja sen todellisuudesta. Monet teologisen etiikan mallit ottavat tämän seikan lähtökohdakseen. Eettinen ajattelu voidaan myös kytkeä inkarnaatioon: Jumalan lihaksi tuleminen tekee mahdolliseksi uudenlaisen eettisen ajattelun ja toiminnan, ja kristittyjen tehtävä on toteuttaa sitä.

Lain etiikka luomisen etiikan jäänteinä

Luterilaisuutta on syytetty siitä, että se suhtautuu ihmisen moraaliin mahdollisuuksiin erittäin pidättyvästi. Pessimistiseksi moitittu ihmiskuva ilmenee moraaliteoreettisessa mallissa, jota voidaan kutsua *lain etiikaksi*. Moraalitajun olemassaolo sitoo ihmisen luomiseen ja sen alkuperäiseen hyvyyteen. Moraalitajun sisältö sen sijaan on turmeltunut. Ihminen tajuaa luomiseen sisältyvän lahjoittavan rakkauden vaatimuksen. Hänen kykynsä ja mahdollisuutensa toteuttaa rakkautta ovat kuitenkin heikentyneet draamatisesti, minkä vuoksi ei voida luottaa siihen, että ihminen onnistuu moraalissa toiminnassaan: sudet naamioituvat lampaiksi, ja nopeat syövät hitaat.

Jotta vahvat eivät sortaisi heikkoja, moraalisen toiminnan ensisijaiseksi tavoitteeksi ei voida ottaa hyvän tuottamista, vaan on keskityttävä pahan estämiseen. Tämä voidaan tehdä ylläpitämällä ihmisten yhteiselämän mahdollistavaa *minimimoraalia*. Syntienlankeemuksen jälkeinen lain etiikka on luomisen pyhydestä riisuttua lähimmäisenrakkautta, jossa jumalallisen rakkauden yltyä kylläisyys on korvautunut pakottavan lain vaatimusten haluttomalla täyttämällä. Lopputulos on laiha, mutta sen varassa ihmiset ja ihmisyhteisöt voivat sentään jatkaa elämäänsä ja toteuttaa jonkinlaista oikeudenmukaisuutta.

Lain etiikalla on kritikoita sekä luterilaisuuden sisällä että sen ulkopuolella. Arvostelijoiden mukaan minimimoraaliksi ymmärretty etiikka on kristillisen rakkauden irtokuva, koska se ei tarjoa mitään positiivista, toimintaan kannustavaa ja lähimmäisen hyvän edistämiseen rohkaisevaa eettistä mallia. Lain etiikka tavoittaa kuitenkin jotain tärkeää ja olennaista ehdoista, joiden alaisena ihminen joutuu toimimaan.

Kieltoihin keskittyvän minimimoraalin vastakohtana voidaan pitää *kehotusten varaan rakentuvaa, hyvän tuottamiseen tähtäävää etiikkaa*. Hyvän aikaansaaminen on moraalisesti ihailtava tavoite, mutta hyvän tekeminen ei ole niin yksinkertaista kuin usein kuvitellaan. Hyvät aikomukset ja päämäärät ja moraalien kannalta moitteettomat keinot eivät vielä riitä takaamaan sitä, että toiminta tuottaisi tavoitellun päämäärän. Hyvän tuottamiseen tähtäävä asenne voi hämärtää asetettujen päämäärien ja toiminnan seurauksien välistä suhdetta koskevia vaikeuksia niin, että ajattemme hyvien aikomustemme vääjäämättä tuottavan hyvää.

Tällainen suhtautumistapa voi tehdä ihmisen sokeaksi oman toimintansa todellisille vaikutuksille. Lain etiikka on realistista siinä mielessä, että se keskittyy asioihin, joiden toteuttaminen onnistuu paljon todennäköisemmin kuin aikomamme hyvän aikaansaaminen. Etiikka muuttuu helposti todellisuudelle vieraaksi idealismiksi. Moraaliset ihanteet, jotka ovat niin vaativia, että kukaan ei voi täyttää niitä, eivät ole hyvä käytännön apuneuvo. Moraali voi olla muutosvoima vain, jos se on sekä todellista että mahdollista. Minimiperiaatteisiin keskittyvä lain etiikka täyttää *realistisen moraalien edellytykset*.

Lihaksi tulleen ja voittoisan Kristuksen etiikka

Suomalaisessa luterilaisuudessa ei ole ollut juurikaan tilaa kristologian varaan rakentuvalla etiikalla, eikä sellaista ole kehitetty järin paljon muuallakaan. Ehkä synnin todellisuus on niin ilmeinen, että on vaikea hahmottaa, kuinka Kristuksessa avautuva radikaali ja käänteentekevä todellisuus voisi tunkeutua tähän maailmaan.

Ortodoksisessa perinteessä erotetaan toisistaan *luonnolliselle ihmiselle mahdollinen etiikka* ja Kristuksen vuorisaarnaan perus-

tuva täydellisten etiikka. Vuorisaarnan etiikka ylittää tämän maailman eettiset vaatimukset ja sen noudattaminen on mahdollista vain niille, jotka ovat tulleet osallisiksi Jumalasta ja hänen laupeudestaan. Ortodoksit korostavat liturgiaa kristillisen elämän keskuksena, josta sekä teologian että toiminnan olisi lähdettävä. Kristitty kohtaa liturgiassa Jumalan ja tulee osalliseksi pelastuksen lahjoista, jotta hän voisi liturgian jälkeen jatkaa palvelusta ja osoittaa jumalallista laupeutta auttamalla lähimmäisiään. Varsinainen ja todellinen eettinen toiminta on erottamaton osa jumalanpalvelusta ja kristityn hurskauselämää, eikä sen tueksi ehkä siksi ole hahmoteltu vahvaa teoreettista kehystä. Koska vuorisaarnan etiikan ymmärtäminen ja toteuttaminen edellyttävät edistynyttä hartaus- ja uskonelämää, ei voida muutoilla yleisesti, mitä sillä käytännössä tarkoitetaan ja miten se ilmenisi esimerkiksi yhteiskunnallisena toimintana.

Myös *Dietrich Bonhoefferin* uskonnottoman kristinuskon etiikkaa voi pitää toisen uskonkappaleen etiikkana. Bonhoefferin teologiasta on esitetty monia, myös keskenään vastakkaisia tulkintoja. Inkarnaatio voidaan kuitenkin ymmärtää niin, että siinä Jumala murtaa kaikki pyhän ja maallisen kategoriat. Koska Jumala on tullut ihmiseksi, lihaan, Jumalaa ei kohdata uskonnoksi kutsutulla elämänalueella ja uskonnollisissa tavoissa, riiteissä ja seremonioissa, vaan tämän elämän keskellä. Jumalan lihaksi tulemisella on myös merkittäviä seurauksia sille, kuinka kristittyjen on eletävä ja oltava maailmassa.

Kristittyjen on Bonhoefferin mukaan luovuttava metafyyysisistä ajatusmalleista, jotka ovat käyneet nykyaikaisen tieteen ja siihen perustuvan maailmankuvan valossa käsitteellisesti mahdottomiksi. Samalla kristittyjen on uskallettava päästää irti uskonnon perinteistä muodoista. Uskonnosta riisuttu kristinusko voi vaatia kalliiksi käyvää sitoutumista ja oman hengen uhraamista. Se voi edellyttää myös synnintekoa. Lihaksi tullut kristinusko ei ole abstraktien eettisten periaatteiden toteuttamista, vaan se voi tarkoittaa niiden tietoista rikkomista opetuslapsuuden toteuttamiseksi. Kristitty on äärimmäisen vapaa toimimaan, koska Jumala vanhurskauttaa ihmisen uskon tähden eikä tekojen vuoksi. Teot on varattu lähimmäisen hyvän toteuttamiseen.

Bonhoefferin luonnostelemaa *kristologista etiikkaa* voi pitää yrityksenä ylittää sekä se, mikä on todellista, että se, mikä on mahdollista. Sen äärimmäisessä rohkeudessa maalliset mutta myös uskonnolliset arvojärjestykset ja kategoriat kumoutuvat ja korvautuvat Jumalan radikaalilla läsnäololla tässä maailmassa. Tällainen eettinen ajattelu näyttää sisältävän paradoksin: se on yhtäaikaan äärimmäisen vaativaa lähimmäisen hyvän ja ehdottoman oikeudenmukaisuuden etiikkaa, mutta myös loputtomasti ja ehdoitta armahtavaa, rakastavaa ja anteeksi antavaa etiikkaa. Perinteinen erottelu lain ja evankeliumin välillä näyttää samalla katoavan. Se puolestaan saa kysymään, mitä inkarnoitunut Jumala todella tuo tähän todellisuuteen ja miten uskonnoton kristinusko poikkeaa radikaalista uskonnottomuudesta.

Lunastettujen ja pyhitettyjen etiikka

Kolmannessa uskonkappaleessa tunnustetaan usko Pyhään Henkeen ja Pyhän Hengen työhön ihmisten elämässä ja kirkossa. Nyt liikutaan alueella, jossa Jumalan todellisuus kohtaa ihmisen maailman, pyhä tulee kosketuksiin syntisen kanssa. Monet, erityisesti protestanttista perinnettä edustavat ajattelutavat, pitävät synnin turmelevaa vaikutusta niin suurena, että ne katsovat sen käytännöllisesti katsoen tuhonneen luomisessa asetetun hyvän järjestyksen. Tällaista eettistä ajattelua voidaan kutsua *kolmannen uskonkappaleen etiikaksi*. Reformoidut ja ne luterilaiset, jotka korostavat, että kristittyjen on luettava Raamattua eettisenä ohjekirjana – niin kutsuttu lain kolmas käyttö lain tärkeimpänä funktiona – voidaan laskea tämän mallin kannattajiksi. Kolmannen uskonkappaleen etiikka poikkeaa kuitenkin toisen uskonkappaleen etiikasta: siinä missä kristologinen etiikka koskee evankeliumin tavoin kaikkia, kolmannen uskonkappaleen etiikka on sisäpiirin etiikkaa, jonka vaatimuksista ja todellisesta merkityksestä vain uskovaiset ovat perillä.

Koska on vaikeaa rakentaa etiikkaa ensimmäisen uskonkappaleen varaan, nekin, jotka varsinaisesti edustavat luomisen etiikkaa, joutuvat tavalla tai toisella turvautumaan kolmannen uskonkappaleen etiikkaan. Tässä yhteydessä kolmannen uskonkappaleen kannalta keskeinen kysymys on, mitä pelastus tuo etiikkaan.

Vallitsee hyvinkin erilaisia näkemyksiä siitä, missä määrin *lunastettujen etiikkaa* voidaan tehdä ymmärrettäväksi uskosta osattomille ja voiko aitoa etiikkaa olla ilman uskoa. Jos osallisuus pelastuksesta on oikean eettisen ymmärryksen edellytys, moraalista ei voida keskustella niiden kanssa, jotka eivät usko tai jotka uskovat väärin. Tämän näkemyksen mukaan moraalisia ratkaisuja ei tarvitse myöskään perustella viittaamalla inhimilliseen hyvään, vaan riittää, että vedotaan uskonvakaumukseen. Tällaisessa mallissa etiikan tähtäyspiste ei ole lähimmäisen hyvä vaan uskovan oma edistyminen uskonkilvoituksessa. Etiikan tarkoitus ei ole vastata lähimmäisen tarpeeseen ja hätään vaan toimia totelevaisuusmittarina, joka testaa kristityn kuuliaisuuden astetta ja uskon horjumattomuutta.

Näin ymmärretty kolmannen uskonkappaleen etiikka soveltuu hämmästyttävän hyvin yhteen länsimaissa kannatusta saaneen – yleensä kyynisen – ajattelutavan kanssa, jossa on luovuttu yhteisen moraalitodellisuuden käsitteestä. Koska kaikkia yhdistävää ja jokaista koskevaa eettistä koodistoa ei ole, jokainen saa itse valita viiteryhmänsä ja sen moraalin sekä niitä vastaavan elämäntavan: uskovaisten etiikka avautuu vain uskovaisille. Samalla kuitenkin menetetään mahdollisuus käydä moraalista koskevaa keskustelua. Jotta erilaisia hyväksytyksiä voitaisiin vertailla, tarvitaan monipuolinen ja perusteltu näkemys ihmisen hyvästä ja paljon empiiristä tietoa siitä, kuinka erilaiset ratkaisut vaikuttavat hyvän toteutumiseen. Jos kristittyjen etiikan ydin on siinä, kuinka sokeasti uskovaainen seuraa Jumalan käskyksi miellettyä normia riippumatta siitä, ymmärtääkö hän sen sisällön tai millaisia vaikutuksia sen noudattamisella on, moraalista ei voida käydä mitään argumentatiivista keskustelua. On päädytty täydelliseen postmodernistiseen relativismiin.

Jos taas ajatellaan, että moraalin keskeinen piirre on se, että siitä voidaan ja on voitava aidosti keskustella eri tavoin ajattelevien kesken riippumatta näiden uskonnollisesta vakaumuksesta, moraaliset ratkaisut pitää voida perustella esittämällä niiden puolesta myös uskonnosta riippumattomia argumentteja. Moniarvoisessa yhteiskunnassa haasteeksi voi kuitenkin tulla se, kuinka kristillisen etiikan omaleimaisuus säilyy, jos uskonnolliset perusteet esitetään vain seurakunnan sisäpiiriläisille, ja muiden kanssa

argumentoidaan käyttämällä uskonnosta riippumattomia näkökohtia.

Taukojen etiikasta synnintunnustuksen etiikkaan

Uskontunnustuksen jako eri uskonkappaleisiin ei näytä tarjoavan yhtä luontevaa sijoituskohtaa etiikalle. Tämä huomio saa kysymään, onko etiikasta keskusteleminen uskontunnustuksen yhteydessä jo lähtökohtana väärä. Jospa etiikka olisikin suhteutettava uskontunnustukseen sijoittamalla se niihin lyhyisiin taukoihin, jotka syntyvät tunnustusta lausuttaessa, kun siirrytään uskonkappaleesta toiseen ja kun uskontunnustus loppuu. Silloin etiikan paikka olisi löydettävä suhteessa synnin todellisuuteen, pelastuksen toivoon ja aikojen täyttymyksen odotukseen.

Uskontunnustuksen ja etiikan yhdistämisen vaikeus johtuu ainakin osittain siitä, että *uskontunnustus puhuu Jumalan todellisuudesta*, kun taas *moraali koskee tätä maailmaa* ja ihmisten välisiä suhteita siinä. Uskontunnustus puhuu tämän todellisuuden ja inhimilliset mahdollisuudet ylittävästä toivosta, mutta kestävän ja sosiaalisesti merkityksellisen etiikan lähtökohta ei voi olla muu kuin se, mikä on meille todellista ja mahdollista. Uskontunnustuksen ja etiikan väliseen epäsuhtaan sisältyy luomisen hyvyttä koskeva paradoksi: jos ajattelemme, että Jumala on omasta Hyvyydestään luonut hyvän luomakunnan, on ajateltava myös, että etiikan oikea paikka on langenneessa maailmassa. Etiikan tarkoitus on vaikuttaa tämän maailman asioihin ja tehdä tästä elämästä parempaa. Etiikka ei pelasta, lunasta eikä pyhitä. Kristityt on kutsuttu muuttamaan tätä maailmaa, koska se on kaikesta huolimatta Jumalan maailma, jossa Jumala yhä vaikuttaa ja toimii. Pako tuonpuoleiseen ja tämän maailman asioista vetäytyminen ovat ristiriidassa kristinuskon sanoman kanssa, koska evankeliumin todistuksen mukaan pelastus tulee ihmisille juuri tähän maailmaan, ja Jumalan rakkaus kohtaa ihmisen nimenomaan lihaksi tulleen rakkautena.

Kristillisellä etiikalla ja uskontunnustuksella on kuitenkin jumalanpalveluksessa toinenkin leikkauspiste kuin uskonkappaleiden väliset tauot ja uskontunnustusta seuraava lyhyt hiljaisuus. Todellisuus, jossa etiikka toteutuu, repeytyy liturgiaan *synnintun-*

nustuksessa. Jumalanpalveluksen monien erilaisten puhe- ja puhuttelutapojen joukossa tunnustusmuoto (*credo, confiteor*) yhdistää uskontunnustuksen ja synnintunnustuksen. Ne poikkeavat kuitenkin toisistaan, koska siinä missä uskontunnustuksen *credo* (minä uskon) on seurakunnan toivoon nojautumista ja eteenpäin suuntautumista, synnintunnustuksen *confiteor* (minä tunnustan) tunnustaa tosiasiat ja katsoo taaksepäin. Synnintunnustuksessa paljastuvat myös etiikan mahdollisuudet ja niiden karu rajallisuus.

Tunnustaminen on monella tavalla poikkeuksellinen inhimillisen toiminnan muoto. Tunnustaminen on henkilökohtaista, koska tunnustus liittyy yhteen tunnustajan ja sen, mitä hän tunnustaa. Näin tunnustaja sitoutuu siihen, mitä hän sanoo. Tunnustuksella on tavallisesti myös kuulija, jolle tunnustus esitetään. Kuulija ei ole kuka tahansa satunnainen kohde, vaan tunnustaja tekee tunnustuksen sen odotuksen varassa, että kuulijalla on valtuudet vastaanottaa tunnustus ja toimia sen edellyttämällä tavalla. Tunnustamiseen sisältyy toive jakaa jotain merkityksellistä. Sekä rakkauden-tunnustuksessa että rikosta tunnustaessaan ihminen haluaa tulla kuulluksi, ja hänelle on tärkeää, että toinen ottaa hänet vastaan, kun hän paljastaa tälle jotain omasta syvyydestään.

Jumalanpalveluksen tunnustukset poikkeavat monista maallisista tunnustuksista siinä, että ne lausutaan yhdessä, seurakuntana. Koska jumalanpalvelus on julkinen ja kaikille avoin tapahtuma, kuka tahansa voi tulla tunnustuksen kuulijaksi. Myös seurakunta kuulee oman tunnustuksensa ja joutuu sen kanssa vastakkain.

Uskontunnustuksen lausuminen yhdessä muiden kanssa tuo ihmiset uskon salaisuuksien äärelle. Seurakunta yhtyy tunnustukseen, mutta tunnustus myös tapahtuu seurakunnalle. Sekin, joka on hiljaa, on tunnustuksen keskellä. Seurakunta toivoo ja uskoo, että myös Jumala kuulee uskontunnustuksen, ottaa vastaan siihen sisältyvän ylistyksen ja kiitoksen, pitää voimassa ja vahvistaa seurakunnan uskon ja luottamuksen sekä täyttää uskontunnustukseen sisältyvät lupaukset.

Synnintunnustus muistuttaa monessa suhteessa uskontunnustusta, mutta synnintunnustuksessa on myös vain sille ominaisia piirteitä. Uskontunnustuksen tapaan synnintunnustus on seurakunnan yhteinen akti, ja sen kuulijana ovat sekä kaikki jumalanpalvelukseen kokoontuneet että Jumala. Sen tarkoitus ei kuiten-

kaan ole ilmaista sitä, mihin uskotaan, vaan se, mikä on, mitä on tehty ja mitä on tapahtunut. Uskontunnustuksen sisältö on seurakunnan usko, mutta synnintunnustuksessa seurakunta ilmaisee elävänsä yhdessä koko luomakunnan kanssa synnin murtamassa todellisuudessa. Synnintunnustus on syntiinlankeemuksen kollektiivisten ehtojen myöntämistä, ja sen toteamista, missä tilassa Jumalan kuva ihmisessä on. Synnit tunnustaessaan seurakunta ei ole paikalla todistajana, joka raportoi tuomarille, mitä muut ovat tehneet, vaan syyllisenä, joka tunnustaa omat tekonsa.

Tunnustuksen saaminen maallisessa rikosprosessissa on usein hankalaa tai jopa mahdotonta. Politiikasta ja työelämästäkin on tuttua, etteivät ihmiset mielellään myönnä tekemiään virheitä, puhumattakaan siitä, että he tunnustaisivat toimineensa väärin tai vahingoittaneensa muita. Tätä taustaa vasten on hätkähdyttävää, että synnintunnustus kuuluu jokaiseen jumalanpalvelukseen. Vastoin ihmiselle luonteenomaista taipumusta nähdä itsensä hyvänä ja sijoittaa paha muihin, synnintunnustuksessa ei ainoastaan myönnetä virheitä, vaan tunnustetaan ja tunnustetaan oma pahuus ja vääryydet. Pahuus ei ole jossakin ulkopuolella, Jumalalle vihamielisessä, syntisessä maailmassa, vaan se on nimenomaan minussa ja meissä, seurakunnassa. Tämä on kristillisen etiikan lähtökohta.

Synnintunnustus on jumalanpalveluksen melko huomaamaton osio, eikä siitä ja sen merkityksestä keskustella paljonkaan. Lähemmin tarkasteltuna se on kuitenkin yksi messun radikaaleimmista osista. Tunnustaminen on niin kutsuttu *performatiivi*, jossa yhdistyvät tekeminen ja se, mitä halutaan saada aikaan. Tunnustamistapahtumaa ja sitä, mitä tunnustamisessa tehdään, ei voida erottaa toisistaan. Kun olen tunnustanut jotakin, olen samalla sanonut: minä se olin, olen syyllinen ja myönnän vastuuni.

Ihminen voi myöntää jonkin kiusallisen tosiseikan pelkästään itselleen, mutta aito tunnustus esitetään jollekulle toiselle. Jumalanpalveluksessa tämä toinen on Jumala, ja synnintunnustuksessa Jumalan kaikkinäkevä ja inhimillisen toimijan rajautunut katse leikkaavat. Katseiden kohdatessa ihminen näkee oman toimintansa myös ulkopuolisin silmin. Vääryys lähimmäistä kohtaan on synty Jumalaa vastaan. Synnintunnustuksen avaama näkökulma ei ole subjektiivinen, tunnustajasta ja tämän tulkinnasta riippuva pers-

pektiivi, vaan siinä lähimmäisen etu ja tarve paljastuvat Jumalan kaikkinäkevän silmän alla. Syntinsä tunnustava ei ole enää toiminnan subjekti, vaan hänestä tulee kolmas osapuoli Jumalan ja lähimmäisen suhteeseen. Hän joutuu tunnistamaan tekonsa ja katsomaan niitä myös lähimmäisensä kannalta.

Synnintunnustuksessa toteutuva tarkastelutapa on ajassamme poikkeuksellinen, koska se edustaa objektiivisen totuuden näkökulmaa, jonka olemassaolo usein kielletään. Syyllisyydestä on nykyään vaikea puhua, koska syyllisyyden käsite edellyttää vastuullista tekijää. Kun ihmisten toimintaa tarkastellaan lähes järjestään psykologisten lainalaisuuksien tai sosiaalisten mekanismien tuotteena, vastuu jää vaille kohdetta. Meillä on aina toiminnallemme hyvä selitys, joka on vaarassa tehdä turhaksi tekojen tarkastelemisen moraalin kannalta. Syyllisyydestä ei puhuta mieluusti senkään vuoksi, että sellainen puhe yhdistetään toisten syyllistämiseen ja syyllisyydentunteeseen. Syyllistämistä pidetään pahimman luokan moralismina, eikä kenenkään tahdota kokevan syyllisyyttä, koska se on tunteena epämiellyttävä, estää ihmistä nauttimasta elämästään, eikä näytä johtavan mihinkään positiiviseen.

On mahdollista, että nykyisin vallalla oleva vaatimus tarkastella asioita monipuolisesti ja eri osapuolten kannalta on osaltaan johtanut virheelliseen käsitykseen, että kaikki näkökulmat ovat suhteellisia, eikä asioista voida puhua objektiivisesti. *Ajatus kaiken relatiivisuudesta* voimistuu edelleen sen vuoksi, että meillä on taipumus paikantaa monet moraalisesti merkitykselliset asiat – myös pahuus – kohteen kokemukseen: paha on pahaa sille, josta se tuntuu pahalta. Olemme tottuneet ajattelemaan, että kokemukset ovat subjektiivisia ja että ne riippuvat voimakkaasti kokijan ominaisuuksista. Siksi mikään ei ole sinänsä pahaa, on vain yksilöllisesti huonoja kokemuksia. Myös tämä tarkastelutapa vähentää tekijän vastuullisuutta ja heikentää mahdollisuutta puhua objektiivisesti. Synnintunnustus poikkeaa tästä katsantotavasta, koska tunnustaessaan syntinsä Jumalan kasvojen edessä seurakunta joutuu myöntymään objektiiviseen näkökulmaan ja luopumaan selityksistä ja puolusteluista.

Synnintunnustus on messun radikaaleimpia osia, mutta sen hätkähdyttävyyttä peittää, koska luemme sen useimmiten pelkäs-

tään pakollisena, eikä edes niin kovin tärkeänä osana liturgiaa. Synnintunnustuksen voi sivuuttaa kevyesti siitäkin syystä, että ihmisen on lähes ylivoimaisen vaikea suostua omaan pahuuteensa. Uhreja on paljon, mutta vääryydenkijöitä vähän: jokainen voi helposti kertoa lukemattomia tapauksia siitä, kuinka on joutunut vääryyden kohteeksi, mutta paljon harvempia esimerkkejä siitä, että on itse toiminut väärin muita kohtaan. Itsekunnioitus ja omanarvontunto ovat niin keskeisiä inhimillisiä hyviä ja niin tärkeä osa toimintakyvyn edellyttämää psyykkistä tasapainoa, että niiden horjuttaminen oman syyllisyytensä tunnustamalla on valtava henkinen haaste.

Synnintunnustus tuo lankeemuksen todellisuuden keskelle jumalanpalvelusta ja muistuttaa ihmisen raadollisuudesta. Samalla se avaa kuitenkin mahdollisuuden Pyhän kohtaamiseen ja on sen edellytys. Synnintunnustus koskee sitä, mitä me olemme tehneet ja mikä tekee meistä syyllisiä lähimmäisen ja syntisiä Jumalan edessä. Synnintunnustus ei sitä vastoin koske sitä, mitä ja keitä me olemme. Me olemme kaikesta huolimatta Jumalan kuvakseen luomia ihmisiä, joita hän on rakastanut ristinkuolemaan asti. Saamme tunnustaa syntimme juuri siksi, että Jumala ei ole sanoutunut meistä irti.

Nykyään vaaditaan karttamaan syyllistämistä ja syyllisyyttä pidetään turhana tunteena. Itseen kohdistuvat kielteiset tunteet eivät kuitenkaan ole kadonneet. Vaikuttaa siltä, että *syyllisyyden on korvannut toinen tunne, häpeä*. Ihminen tuntee syyllisyyttä siitä, mitä hän on tehnyt, mutta häpeää hän tuntee siitä, mitä ja kuka hän on, omasta olemisestaan ja itsestään. Erilaiset skandaalit, joilla sensaatiolehdistö elää, perustuvat siihen, että ihminen paljastetaan kiusallisessa tai nolossa tilanteessa, housut kintuissa. Julkisen toimijan ei tarvitse niinkään välttää väärin tekemistä kuin kiinni jäämistä ja kasvojen menettämistä: on tärkeää peittää jäljet ja välttää paljastumasta. Syntiinlankeemuskertomuksessa tämä ihmisen taipumus näkyy siinä, että ihminen haluaa verhota itsensä ja piiloutua Jumalan katseelta.

Synnintunnustus on vastalause häpeälle ja vastaliike ihmisen tarpeelle paeta Jumalaa: ihminen kääntyy Jumalan puoleen paljaana ja antautuu Hänen katseelleen. Tästä näkökulmasta synnintunnus julistaa samaa radikaalia sanomaa kuin luomisen

teologia. Vaikka ihminen on syyllinen Jumalan edessä, hänen ei tarvitse tuntea häpeää omasta olemisestaan. Juuri siksi, että ihminen on Jumalan kuva, hän voi ja saa tunnustaa syntinsä. Synnintunnustus julistaa ihmisarvoa, joka on annettu, ehdoton ja loukkaamaton, ei ansaittu, ehdollinen eikä häpäistävissä.

Onko synnintunnustuksella väliä?

Luterilaisia voidaan moittia siitä, että keskitytään korostamaan Jumalan ja ihmisen laadullista eroa, ryvetään synnintunnossa eikä vaalita ja kasvateta positiivisia voimavaroja, joiden avulla maailmaa voitaisiin muuttaa ja synnin juuria heikentää. Synnintunnustuksen etiikasta puhuminen näyttää vahvistavan tätä perin-teemme kyseenalaista piirrettä. Synnintunnustukseen liittyy toinenkin moraalisesti epäilyttävä seikka. Se on istutettu liturgi-seen kaavaan, ja jokainen messun kulkuun vähänkin perehtynyt tietää, että synnintunnustusta seuraa synninpäästö. Armo on halpaa, ja kirkossa pahantekijä saa aina anteeksi. Jos absoluutio on automaattinen, ei ole mikään ihme, että tämä jumalanpalveluksen osa ei ole saanut huomiota osakseen. Voiko synnintunnustuksella ylipäätään olla mitään todellista merkitystä?

Yksi keskeinen argumentti, jota uusateistiset kirjoittajat käyttävät (kristillistä) jumalauskoa vastaan, on pahuuden olemassaolo. He vetoavat toisaalta siihen klassiseen argumenttiin, että jo maailmassa oleva paha riittää osoittamaan mahdottomaksi sen, että olisi Jumala. Kuinka kaikkietävä, kaikkivoipa ja kokonaan hyvä Jumala olisi voinut luoda todellisuuden, jossa on niin paljon pahaa? Toisaalta uusateistit pitävät kristinuskon omaa menneisyyttä langettavana todisteena sitä vastaan: kristityt ovat historiansa kuluessa syyllistyneet niin moniin hirmutekoihin ja tehneet niin paljon vääryyksiä, ettei kukaan, joka haluaa olla moraalinen, yksinkertaisesti voi olla uskovainen. Eettinen elämä edellyttää siksi uskosta luopumista.

Ateistit ovat oikeassa siinä, että *pahan olemassaolo osoittaa jumalakäsityksessä olevan ristiriidan*. Perinteiset teologiset vastaukset pahan ongelmaan eivät kykene vastaamaan tähän kritiikkiin. *Apologeettinen teodikea* paljastuu naiiviksi ja halpahin-taiseksi, eikä kestä kevyttäkään kriittistä tarkastelua. Jumalan

puolustaminen teologisesti tekee usein pilkkaa myös syvästä kärsimyksestä. Yritykset pelastaa Jumalan hyvyys, kaikkivaltius ja rakkaus joko korostamalla Jumalan suvereeniutta tai ihmisen valinnanvapautta ovat rationaalisina konstruktioina heikkoja. Ne ovat aina myös vaarassa muuttua jumalanpilkaksi. Uusien pahan ongelman ratkaisuyritysten muotoilemisen sijaan olisi rehellisempää myöntää, että paha ja kärsimys ovat ongelma, johon ei ole ristiriidatonta ja tyydyttävää teologista ratkaisua. On vain lihaksi tullut Kristus.

Ateistit tekevät oikein haastaessaan uskovaiset kohtaamaan pahan ongelman, mutta he ovat väärässä ajatellessaan, että se ratkeaisi, jos luovutaan Jumalasta. Se, että viaton kärsii, hyvä ei saa sille kuuluvaa palkintoa ja hyve ja onnellisuus eivät kohtaa maailmassa, on haaste, joka ei aseta kyseenalaiseksi ainoastaan uskoa hyvään Jumalaan, vaan myös asioiden merkityksellisyyden ja koko elämän mielekkyyden. Voi olla, että ateismi tarjoaa vielä teismiäkin heikommat eväät kohdata paha filosofisena ongelmana ja ihmisen osaksi tulevana elämänkohtalona.

Uusateistien esittämien moitteiden mukaan kristinuskon historia on rikosten ja väärinkäytösten historiaa. Osa kirkon ja kristittyjen pahoista teoista voidaan selittää vetoamalla kulloisenkin ajan yleisiin käsityksiin ja menettelytapoihin, mutta on epäilemättä myös toimintaa, joka selittyy nimenomaan kristinuskosta käsin. Erityisesti oikean uskon pakko ja käsitys siitä, että Jumalan tahdon toteuttamisen nimissä lähimmäiselle saa – toki hänen omaksi parhaakseen ja hänen sielunsa autuuden tähden – tehdä mitä tahansa, ovat eri aikoina johtaneet monenlaiseen julmuuteen ja raakuuteen, paljaaseen pahuuteen.

Menneisyydessä tapahtuneet hirmuteot voi helpoiten tuomita sanomalla, että ne johtuivat jostakin ominaisuudesta – esimerkiksi kristillisestä uskosta – joka niiden tekijöillä oli. Ne, jotka haluavat sanoutua irti kristinuskosta, voivat samalla sanoutua irti kristinuskon historiaan kuuluvista vääryyksistä ja säilyttää oman moraalisen puhtautensa. Jotkut kristityt turvautuvat samaan selitysmalliin vetoamalla siihen, että vääryyksiin syyllistyneet eivät olleet todellisia kristittyjä tai oikeita uskovaisia.

Jos menneisyyden hirmuteot kuitataan sanomalla, että se johtui jostain ominaisuudesta, joka tekojen tekijöillä oli mutta josta me

olemme vapaat, kielletään synnintunnustuksen etiikan kannalta keskeinen asia. Kristinuskoon kuuluu käsitys *historiallisesta jatkumosta* ja liittymisestä sukupolvien ketjuun maailman luomisesta hamaan viimeiseen päivään asti. Kristittyinä kuulumme paitsi ihmissukuun myös Kristuksen seuraajiin. Olemme nimenomaan niitä ja niiden kaltaisia, jotka ovat syyllistyneet hirmutekoihin. Nykykristittyjen on tehtävä tiliä oman perinteensä kanssa, tunnustettava ja tutkittava myös ja erityisesti ne synnit, jotka tästä perinteestä nousevat. Tällaisen perinnön vastaanottaminen voi tuntua raskaalta, mutta siihen sisältyy myös merkittävä voimavara. Perinteensä kanssa kamppaileva kirkko ei ole historiaton, toisistaan irrallisten yksilöiden joukko, vaan osa kuoleman rajan yli ulottuvaa seurakuntaa.

Menneisyytensä kanssa totista tiliä tekevät kristityt ovat etuoikeutettuja toisessakin mielessä. Ainoastaan ne, jotka tarkastelevat historiassa ilmennyt pahuutta siitä näkökulmasta, että myös me – minä muiden mukana – voimme syyllistyä samaan, voivat löytää välineitä tunnistaa paha, toimia sitä vastaan ja estää se. Se, joka vetäytyy pahasta vetoamalla siihen, ettei hänellä ole pahaan altistavaa ominaisuutta, on vaarassa syyllistyä Pietarin virhepäätelmään: ”Vaikka kaikki muut..., minä en koskaan” (Matt. 26:33).

Kristillinen etiikka: synninpäästöstä seuraavaan synnintunnustukseen

Jumalanpalveluksessa synnintunnustusta seuraa synninpäästö. Se ei tee tyhjäksi tunnustusta eikä mitätöi syyllisyyttä, vaan vahvistaa ne. Synninpäästön vastaanottajan huojennus ei johdu siitä, että hän vältti kiinnijäämisen, vaan juuri siitä, että hän jäi kiinni. Synninpäästö on tuomio, mutta se on *vapauttava tuomio*, joka tekee mahdolliseksi toimimisen lähimmäisen hyväksi Jumalan kasvojen alla. Vapaaksi laskettu rikollinen ei poistu jumalanpalveluksesta tekemään moraalisia tekoja vaan elämään kristityn elämää.

Moraali ymmärretään usein yksittäisiksi teoiksi ja niiden tueksi esitetyiksi perusteluiksi, mutta tällainen käsitys ei vastaa ihmiselämän luonnetta eikä se siksi sovi myöskään etiikan perustaksi. Suurin osa ihmisten toiminnasta ei ole harkittua vaan toteutuu tapojen ja tottumusten ohjaamana erilaisten yhteisöllisten

käytänteiden ja konventioiden varassa. Käytänteiden kokonaisuutta ja niiden tueksi esitettyjä käsityksiä ja uskomuksia voi kutsua *elämänmuodoksi*.

Luterilaisen perinteen muovaamaan elämänmuotoon erottamattomasti kuuluvaa moraaliala sanotaan *kutsumuksen toteuttamiseksi*. Jumala on kutsunut ihmisen olemaan, kutsunut pelastukseen ja kutsunut palvelemaan. Kutsumus vie ihmisen arjen keskelle, mutta samalla se tekee arjesta erityisen. Kutsumuksen täyttäminen on realistisen, ihmiselle mahdollisen ja maailmaa muuttavan etiikan toteuttamista, koska lähimmäistä voi palvella vain sellaisin muodoin, tavoin ja teoin, jotka tulevat lihaksi ja joilla on merkitystä langenneen maailman todellisuudessa.

* * *

Helsingin hiippakunnan juhla jumalanpalvelus on päättynyt ja osanottajat on siunattu. Kukin meistä palaa toteuttamaan kutsunsa siihen tilaan, joka muodostuu vastaanottamamme synninpäästön ja seuraavan synnintunnustuksen väliin. Jokapäiväisten tehtävien täyttäminen on kristityn kaikkein arkisin mutta samalla hänen kaikkein pitkäkestoisin, kiinnostavin ja vaikein tehtävänsä.

Kirjallisuus

Tapio Luoma: Siltaa rakentamassa. Kristillinen jumalauskon luonnontieteen aikakaudella

Barrow, John

1994 Maailmankaikkeuden alku. Helsinki: WSOY.

Clayton, Philip & Simpson, Zachary (eds.)

2008 The Oxford Handbook of Religion and Science. Oxford: Oxford University Press.

Davies, Paul

1990 God and the New Physics. London: Penguin Books.

Einstein, Albert

1982 Ideas and Opinions. New York: Three Rivers Press.

Engqvist, Kari & Maalampi, Jukka

1994 Tyhjästä syntynyt. Nykytieteen käsitys maailmankaikkeuden rakenteesta. Helsinki: WSOY.

Heikkilä, Risto

2004 Kun minä katselen taivasta. Helsinki: WSOY.

Hewlett, Martinez & Peters, Ted

2006 Why Darwin's Theory of Evolution Deserves Theological Support. – Theology and Science, Vol. 4/Nr. 2, 171–182.

Lindberg, David C. & Numbers, Ronald R. (eds.)

1986 God and Nature. Historical Essays on the Encounter between Christianity and Science. Berkeley/Los Angeles: University of California Press.

Mayr, Ernst

1999 Biologia – elämän tiede. Helsinki: Art House.

Numbers, Ronald L. (ed.)

2009 Galileo goes to Jail – and Other Myths about Science and Religion. Cambridge/London: Harvard University Press.

Pihkala, Juha & Valtaoja, Esko

2004 Nurkkaan ajettu Jumala? Keskustelukirjeitä uskosta ja tiedosta. Helsinki: Kirjapaja.

Polkinghorne, John

2004 Science and the Trinity. The Christian Encounter with Reality. New Haven/London: Yale University Press.

2007 Quantum Physics and Theology. An Unexpected Kinship. New Haven/London: Yale University Press.

Hyrck, Matti

2003 Ihmismieli ja Jumala psykoanalyysin valossa. Helsinki: Kirjapaja.

Ivarsson, Henrik

1973 Predikans uppgift. En typologisk undersökning med särskild hänsyn till reformatorisk och pietistisk predikan. Diss. Lund: Ohlsson.

Larsson, Bo

2007 Gestalta möjliga världar. Predikostrategier för 2000-talet. Stockholm: Verbum.

Lönnebo, Martin

1977 Homiletik. En introduktion i kyrkans förkunnelse. Stockholm: Verbum.

Stolt, Birgit

2004 Luther själv: hjärtats och glädjens teolog. Skellefteå: Artos.

Sundberg, Carina

2008 Här är rymlig plats. Predikoteologier i en komplex verklighet. Diss. Karlstad University Studies 2008:16. Karlstad: Karlstad University.

Sundkvist, Bernice

2001 Det sakramentala draget i Luthers förkunnelse. Diss. Åbo: Åbo Akademis förlag.

2003a En predikan – nio berättelser. En studie i predikoreception. Skrifter i praktisk teologi vid Åbo Akademi nr 45. Åbo: Åbo Akademi.

2003b Evangelium och existens. Predikan som helande dialog. Skellefteå: Artos.

2008 Ord som berör. Lyssnarens perspektiv på predikan. – Allvarligt talat. Om predikan. Red. H. Stenström. Stockholm: Verbum. 29–52.

Jaana Hallamaa: Uskontunnustuksen etiikasta synnintunnustuksen etiikkaan

Karttunen, Tomi

2004 Die Polyphonie der Wirklichkeit. Erkenntnistheorie und Ontologie in der Theologie Dietrich Bonhoeffers. Joensuun yliopiston teologisia julkaisuja 11. Joensuu: Joensuun yliopisto.

Leys, Ruth

2007 From guilt to shame. Auschwitz and after. Princeton/Oxford: Princeton University Press.

Neiman, Susan

2004 Evil in modern thought. An alternative history of philosophy. Princeton/Oxford: Princeton University Press.

Raunio, Antti

2007 Järki, usko ja lähimmäisen hyvä. Tutkimus luterilaisen etiikan ja diakonian teologisista perusteista. Suomalaisen Teologisen Kirjallisuusseuran julkaisuja 252. Helsinki: Suomalainen Teologinen Kirjallisuusseura.

Staub, Ervin

2007 The roots of evil. The origins of genocide and other group violence. Cambridge/New York/Melbourne/Madrid/Cape Town/Singapore/São Paulo: Cambridge University Press.

Zimbardo, Philip G.

2007 The Lucifer effect. How good people turn evil. London: Rider.

Lyhenteet

FC	Fontes Christiani
WA	Luthers Werke, Weimarer Ausgabe